

Unielijn Omgaan met zoetwater en droogte

Gezamenlijke inzet waterschappen voor Deltaprogramma Zoetwater

Kernboodschap

- We zien dat de opgaven voor zoetwater en droogte toenemen door klimaatverandering en de stijgende watervraag. Hierdoor is zoetwater niet meer vanzelfsprekend overal en altijd beschikbaar. In elke regio kunnen op termijn zoetwatertekorten ontstaan.
- Veranderingen in het hoofdwatersysteem en ontwikkelingen in onze buurlanden kunnen grote effecten hebben op (het functioneren van) regionale watersystemen.
- Systeemoptimalisaties alleen zijn onvoldoende om de opgaven voor zoetwater en droogte het hoofd te blijven bieden, er zijn ook aanpassingen nodig in het watersysteem (meer water vasthouden) en keuzes in het ruimte- en watergebruik (waterbesparing, anders omgaan met droogte en verzilting).
- De toenemende urgentie en keuzes die gemaakt moeten gaan worden vragen om een gezamenlijke lijn van de waterschappen voor de aanpak van de zoetwater- en droogteopgaven en de inzet in het Deltaprogramma Zoetwater. Als waterschappen willen we:
 - o in gezamenlijkheid afwegingen maken voor de verdeling van zoetwater en de aanpak van droogte, waarbij we oog hebben voor elkaars belangen en overwegingen
 - o de zoetwater- en droogteopgaven niet afwentelen naar tijd, gebieden of verantwoordelijkheden. Dat willen we doen door:
 - de watervoorraad duurzaam te beschermen en te zorgen dat vraag en aanbod beter in evenwicht zijn
 - in te zetten op het besparen, efficiënt gebruiken en meer vasthouden en bergen van water en de wateraanvoer in stand te houden waar en wanneer het kan
 - o als waterschappen willen we het voortouw nemen in dit vraagstuk, maar we kunnen het niet alleen. Als waterbeheerders maken we inzichtelijk wat er op ons af komt en welke tekorten er kunnen ontstaan, wat we (kunnen) doen om de waterbeschikbaarheid zoveel mogelijk op peil te houden, wat er nodig is van Rijk, provincies en gemeenten en wat dit betekent voor en vraagt van de sectoren.

1. Toenemende droogte

De opgaven van droogte en zoetwaterbeschikbaarheid zijn urgent. De KNMI-klimaatscenario's laten zien dat weersextremen toenemen en dat het in alle scenario's warmer en in het zomerhalfjaar droger wordt in Nederland. De verwachting is dat het gemiddelde neerslagtekort in het voorjaar en in de zomer sterk zal toenemen (50% tot 80% meer dan nu) en dat rivierafvoeren in de zomer verder dalen. Door oplopende temperaturen, toenemende verdamping en zeespiegelstijging neemt de watervraag voor peilbeheer en bestrijding van verzilting en bodemdaling toe. In droge zomers zal er onvoldoende zoetwater beschikbaar zijn om overal in de watervraag te voorzien en verzilting te bestrijden.

Door klimaatverandering en toenemende weersextremen raken watervraag en waterbeschikbaarheid (verder) uit balans en zullen er vaker en langer zoetwatertekorten optreden. Als we niets doen zal de maatschappelijke, economische en milieuschade toenemen. Daarom moeten we leren om te gaan met de

snel veranderende omstandigheden en onze watersystemen en het ruimtegebruik hierop aanpassen. Dit betekent dat het watersysteem voldoende ruimte moet krijgen om goed te functioneren onder zowel droge als natte omstandigheden én dat we het landgebruik en gedrag moeten afstemmen op de (veranderende) beschikbaarheid van water in lijn met de principes van water en bodem sturend.

2. Ambitie en strategie omgaan met zoetwater en droogte

Beschikbaarheid van voldoende, schoon zoetwater en inzicht in mogelijke watertekorten is van belang voor het waterbeheer en de functies die van water afhankelijk zijn zoals drinkwater, industrie, landbouw en natuur. Daarom werken Rijk en regio sinds 2012 samen in het Deltaprogramma Zoetwater om het zoetwatertekort te beperken en Nederland beter weerbaar te maken tegen de effecten van droogte. De oorspronkelijke ambitie om het hoofd te bieden tegen een droogte die eens in de 20 jaar voorkomt, is vanwege gebiedskenmerken en afname van de waterbeschikbaarheid niet overal realistisch. Bovendien kan de ambitie voor zoetwater en het omgaan met droogte niet los gezien worden van de opgaven voor wateroverlast, waterkwaliteit en bodemdaling. Daarom worden er in het Deltaprogramma Zoetwater regionale ambities bepaald vanuit een samenhangende gebiedsbenadering. In sommige regio's worden concrete doelen genoemd voor het vergroten van de watervoorraad (aantal m³ of mm) en het verminderen van het watergebruik (aantal m³).

In de praktijk wordt tot nu toe vooral ingezet op het optimaliseren van het huidige watersysteem en faciliteren van de watervraag. Dit is op termijn niet meer voldoende en haalbaar gezien de toename van de zoetwatervraag door klimaatverandering en bevolkingsgroei. Nederland zal zich structureel moeten aanpassen aan de veranderende omstandigheden. We zullen zuiniger met water moeten omspringen en water meer en langer moeten vasthouden. Dit vraagt extra ruimte en aanpassingen in het water- en landgebruik en dus ook in het gedrag van waterbeheerders en watergebruikers. Door de regionale verschillen vraagt dit een gebiedsgerichte uitwerking en ruimte voor maatwerk.

De ambitie van het Rijk zoals die staat omschreven in de Ontwerp Nota Ruimte is om het water- en bodemsysteem robuuster en toekomstbestendig te maken. Door meer aan te sluiten bij de natuurlijke systeemwerking wordt de leefbaarheid voor de langere termijn geborgd, terwijl tegelijkertijd de huidige techniek in het systeem wordt versterkt om de zoetwaterverdeling te optimaliseren. Optimaliseren betekent dat de bestaande verdeling nu niet fundamenteel wordt aangepast en dat er niet wordt geïnvesteerd in nieuwe wateraanvoerroutes naar gebieden waar dat (op termijn) niet houdbaar is.

De strategie van het Deltaprogramma Zoetwater is om weerbaar te worden tegen droogte en watertekorten en daarvoor deze voorkeursvolgorde aan te houden:

- A. Bij de ruimtelijke inrichting en het landgebruik rekening te houden met waterbeschikbaarheid (Water en Bodem Sturend);
- B. Zuiniger om te gaan met water;
- C. Water beter vast te houden, op te slaan en te bufferen in de bodem en in het watersysteem;
- D. Het beschikbare (zoete) water slim te verdelen;
- E. Accepteren van restschade door droogte en verzilting.

Als waterschappen werken we samen met de partners van het Deltaprogramma aan de realisatie van de landelijke en regionale doelen voor zoetwater en droogte. Deze notitie omschrijft de gezamenlijke lijn hoe we hierin als waterschappen willen opereren.

Uniestandpunt

2a Als waterschappen gaan we voorop in de transitie naar een nieuw, duurzaam evenwicht tussen het watersysteem en ruimtegebruik en het beter in balans brengen van vraag en aanbod van

zoetwater. We maken inzichtelijk hoe de waterbeschikbaarheid verandert, wat we daar als waterbeheerders en overheden aan kunnen doen en wat de gevolgen en handelingsperspectieven voor sectoren zijn.

- 2b Als waterschappen willen we in gezamenlijkheid afwegingen maken in de droogte-aanpak en het waterverdelingsvraagstuk, waarbij we vasthouden aan onderlinge solidariteit en rekening houden met elkaars belangen. Dit doen we vanuit de principes van gelijkheid, rechtvaardigheid en doelmatigheid en in lijn met de voorkeursvolgorde van de landelijke verdringingsreeks*
- 2c Het zoetwater- en droogtevraagstuk kunnen we alleen met elkaar oplossen. We vragen mede-overheden om ervoor te zorgen dat ruimtelijke functies en ontwikkelingen worden afgestemd op de waterbeschikbaarheid en watergebruikers om zich voor te bereiden op de veranderende omstandigheden bijvoorbeeld door hun waterverbruik te verminderen of het landgebruik of de bedrijfsvoering aan te passen.*

3. Water en Bodem Sturend in praktijk brengen

Uit de deltasce­nario's 2024 blijkt dat de huidige zoetwaterstrategie van het Deltaprogramma minder lang houdbaar is dan tot nu toe gedacht. Het optimaliseren van het huidige watersysteem alleen is ontoereikend om de zoetwateropgave naar de toekomst toe blijvend het hoofd te bieden. Alle sectoren zullen structureel hun watergebruik moeten gaan aanpassen aan meer en langere perioden van droogte en verzilting en bestaande functies kunnen niet altijd in stand gehouden worden op de huidige locaties.

De toenemende zoetwateropgave bevestigt en vergroot het belang én de urgentie om de structurende keuzes van Water en Bodem Sturend in de praktijk te brengen en duidelijk te kiezen om niet meer af te wentelen tussen gebieden en functies of naar toekomstige generaties. De principes van Water en Bodem Sturend gelden voor bestaande maar zeker ook voor nieuwe watervragers. De noodzakelijke omslag in het waterbeheer én in het landgebruik moet derhalve landen in de ruimtelijke plannen die nationaal en regionaal worden uitgewerkt.

Uniestandpunt

- 3a Als waterschappen brengen we samen met mede-overheden de principes van Water en Bodem Sturend tot uitvoering. Samen met provincies en gemeenten zorgen we ervoor dat ruimtelijke functies zijn afgestemd op het water- en bodemsysteem en dat er voldoende ruimte is voor het vasthouden en bergen van water. Via een gebiedsgerichte benadering zorgen we dat de doelen en ambities voor zoetwater/ droogte, wateroverlast en waterkwaliteit in samenhang worden afgewogen. Via overleg, advisering en regulering stimuleren we dat sectoren hun water- en landgebruik (beter) afstemmen op de waterbeschikbaarheid. Zo zorgen we ervoor dat Nederland beter is voorbereid op weersextremen en het omgaan met droogte.*

4. Zuinig omgaan met water

Ook in een waterrijk land als Nederland zullen we zuinig met (grond)water moeten omgaan om zoetwatertekorten in perioden van droogte te beperken. Dit vraagt wat van alle watergebruikers. Waterbesparing vergt op de eerste plaats aanpassing van gedrag van burgers en ondernemers. Zuinig omgaan met (grond)water betekent niet alleen minder water verbruiken en terugdringen van de water­vraag, maar ook zorgen dat het juiste water voor het juiste doel wordt gebruikt en dat (rest)water waar mogelijk wordt hergebruikt. Daarnaast dient bij ruimtelijke ontwikkelingen en bij de

locatiekeuze voor woningbouw rekening te worden gehouden met de beschikbaarheid van drinkwater en zoetwater. Dit geldt ook voor de aanleg van waterinfiltratiesystemen en drainage-infiltratiëriolen. In het Deltaprogramma Zoetwater en het Deltaplan Agrarisch Waterbeheer zien we de eerste voorbeelden dat sectoren efficiënter omgaan met water en hun teelten en bedrijfsvoering aanpassen aan nieuwe omstandigheden. Door te zorgen dat vraag en aanbod van zoetwater in balans zijn, kan de schade door droogte en watertekorten worden beperkt.

We onderschrijven de landelijke strategie voor het besparen van (grond)water om:

- het waterbewustzijn te vergroten (hoe kan een ieder bijdragen en minder water gebruiken)
- het hergebruik van (rest)water te stimuleren (bijvoorbeeld het effluent van RWZI's)
- te kijken of prikkels kunnen worden ingezet om minder water te gebruiken (bijvoorbeeld het prijzen van water)
- te onderzoeken of waterbesparende maatregelen kunnen worden gestimuleerd of verplicht in de bouwregelgeving

Uniestandpunt

4a Als waterschappen dragen we bij aan waterbesparing, bijvoorbeeld door het vergroten van het waterbewustzijn bij sectoren en door het benutten van alternatieve waterbronnen.

4b Als waterschappen brengen we de onttrekkingen uit grond- en oppervlaktewater beter in beeld en scherpen we waar nodig de regelgeving voor onttrekkingen aan. Regionaal maken we met provincies afspraken over het aanvullen van de (grond)watervoorraad en de hoeveelheid grondwater die in een bepaald gebied in een bepaalde periode duurzaam kan worden onttrokken (grondwaterplafond).

4c Als waterschappen onderzoeken hoe we de watervraag voor peilhandhaving en verziltingsbestrijding kunnen beperken en kijken we wat we kunnen leren van andere regio's en landen.

5. Water vasthouden

Om in de toekomst langer over voldoende zoetwater te kunnen beschikken, zullen we de (grond)watervoorraad moeten vergroten door meer water vast te houden. Dit geldt zeker voor hooggelegen gronden in Hoog Nederland, die voor hun watervoorziening grotendeels afhankelijk zijn van regenwater en grondwater. Hier is de droogteproblematiek al dermate urgent dat er nu al maatregelen moeten worden genomen om in de watervraag te kunnen (blijven) voorzien.

Ook in laagveengebieden kan het regionaal vasthouden van water helpen om de watervoorraad te vergroten, bodemdaling tegen te gaan en de toename van de (externe) zoetwatervraag te beperken.

Het vasthouden van water om de (grond)watervoorraad te vergroten, heeft invloed op het waterbergend vermogen van een gebied. Er moet een nieuw evenwicht worden gezocht tussen te veel en te weinig water (afvoeren en vasthouden). Herstel van de sponswerking (water vasthouden en afvoer vertragen) kan op hooggelegen gronden ook bijdragen om de kans op wateroverlast te beperken. In laaggelegen gebieden vraagt water vasthouden veel ruimte en kan de kans op wateroverlast juist toenemen door hogere (grond)waterstanden. De mogelijkheden en gevolgen van water vasthouden voor het ruimte- en landgebruik vragen derhalve om een integrale, gebiedsgerichte afweging.

Uniestandpunt

5a Als waterschappen zetten we ons in om water waar mogelijk langer vast te houden door de grondwaterstanden en de ontwateringsbasis te verhogen, door gebiedseigen water te bufferen en door de sponswerking van de bodem helpen te verbeteren. We werken aan herstel van

beekdalsystemen en zoetwaterlenzen om meer water te kunnen infiltreren en vasthouden en om de waterkwaliteit te verbeteren en de natuur te herstellen.

- 5b We beseffen dat het langer vasthouden van (grond)water tot een grotere kans op natschade en wateroverlast kan leiden. Samen met mede-overheden wegen we in gebiedsprocessen de doelen voor zoetwater/droogte en wateroverlast in samenhang af en vragen we sectoren om waar nodig hun landgebruik en bedrijfsprocessen af te stemmen op het nieuwe evenwicht om schade en overlast te beperken.*

6. Beschikbare zoetwater verdelen

Grote delen van Nederland zijn in droge perioden voor de zoetwatervoorziening afhankelijk van de aanvoer vanuit de grote rivieren en het IJsselmeer. Zoetwater wordt benut voor diverse functies (natuur, drinkwater, landbouw, industrie) en om verzilting, verdroging van waterkeringen, bodemdaling en funderingsschade tegen te gaan. Grote delen van het jaar is er gelukkig voldoende zoetwater beschikbaar om in de watervraag te voorzien, maar in droge zomers loopt de zoetwatervoorziening tegen grenzen aan door toenemende droogte, lagere rivierafvoeren en stijgende watervraag. Dit betekent dat de in droge zomers het huidige voorzieningenniveau voor de zoetwaterbeschikbaarheid niet in alle regio's en voor alle functies kan worden gehandhaafd. In het Deltaprogramma Zoetwater wordt daarom de toekomstige zoetwatervraag in beeld gebracht en worden maatregelen onderzocht om zo goed mogelijk in de watervraag te blijven voorzien. In het Deltaprogramma wordt ook onderzocht hoe de zoetwaterbuffers in het hoofdwatersysteem optimaal kunnen worden benut om beter in de toekomstige watervraag te kunnen voorzien. In het programma Ruimte voor de Rivier 2.0 wordt onderzocht welke maatregelen er nodig zijn voor de laagwaterverdeling van de Rijn ten behoeve van de zoetwatervoorziening.

Bij de landelijke (her)verdeling van zoetwater komt de behoefte naar voren om de principes voor solidariteit nader uit te werken als sector. Wat verstaan we onder solidariteit, welk kader en (financierings)afspraken horen daarbij? Zouden we vanuit de solidariteitsprincipes net als voor waterveiligheid ook gezamenlijk de aanpak van de zoetwater- en droogteopgave willen bekostigen? Dit vraagstuk vraagt een zorgvuldig afwegings- en besluitvormingsproces waar we als sector de tijd voor moeten nemen.

Uniestandpunt

- 6a Wateraanvoer blijft van groot belang om in perioden van droogte te kunnen voorzien in de regionale watervraag. Om minder afhankelijk te zijn van die aanvoer vanuit het hoofdwatersysteem, willen we als waterschappen meer (gebiedseigen) water vasthouden. Tijdens perioden van extreme droogte wordt wateraanvoer ingezet in lijn met de afspraken en voorkeursvolgorde van de landelijke verdringssreeks.*
- 6b We vragen het Rijk om de aanwezige zoetwaterbuffers in het hoofdwatersysteem zoals het IJsselmeer, Markermeer en Volkerak-Zoommeer optimaal te beschermen, benutten en waar mogelijk te vergroten voor de zoetwatervoorziening. Ook vragen we het Rijk afspraken te maken met onze buurlanden over de toevoer van water via de grote rivieren tijdens laagwatersituaties.*
- 6c We vragen sectoren zich voorbereiden op toenemende droogte en perioden van waterschaarste en hun landgebruik en bedrijfsprocessen hier waar nodig op aan te passen.*

7. Omgaan met verzilting

De kustgebieden in West en Noord Nederland krijgen te maken met toenemende verzilting door zeespiegelstijging, toenemende droogte en lagere rivierafvoeren in de zomer. Het gaat hierbij om interne

verzilting via het grondwater en in sommige gebieden ook om externe verzilting via het oprukken en indringen van zout oppervlaktewater. In periodes van droogte is er onvoldoende zoetwater beschikbaar om de huidige manier van verziltingsbestrijding overal voort te blijven zetten. Er zullen keuzes gemaakt moeten worden waar en wanneer verzilting kan worden bestreden. Dit betekent dat sommige gebieden en sectoren zich geleidelijk moeten gaan voorbereiden en aanpassen op een toenemende verzilting, bijvoorbeeld door over te stappen naar een andere bedrijfsvoering of naar andere teelten.

Uniestandpunt

- 7a Als waterschappen zetten we ons in om verzilting waar mogelijk tegen te blijven gaan. We maken inzichtelijk hoe de verzilting toe gaat nemen en wat we daar als waterbeheerders aan kunnen doen.*
- 7b We vragen sectoren zich voor te bereiden op de toenemende verzilting en hun bedrijfsprocessen aan te passen aan de veranderende omstandigheden. Als waterschappen zorgen we voor de inbreng van gebiedsspecifieke kennis en informatie.*
- 7c We vragen het Rijk om alternatieve oplossingen te onderzoeken en toe te passen om de oprukkende zoutindringing via het hoofdwatersysteem zoveel mogelijk tegen te gaan.*